

سیاستمدار و نخست‌وزیر دوره پهلوی دوم بود. هویدا به فرقه ضاله بهائیت وابستگی داشت. در دوران نخست‌وزیری او، افزون بر جدایی بحرین از ایران، سیل درآمدهای نفتی باعث افزایش واردات به کشور شد. سیاست دولت هویدا که مطابق میل و دستور شاه بود، آسیمی جدی به تولید محصولات داخلی وارد کرد. در پایان دوره نخست‌وزیری هویدا، ایران با یکی از بحرانی‌ترین دوره‌های خود از نظر اقتصادی روبه‌رو شد.

امیر عباس هویدا
(۱۳۵۸–۱۲۹۸ ه‍.ش)

سیاست‌های اقتصادی شاه، کشور را به چه مسیری کشاند؟

اقتصاد دهه ۵۰ زیر آوار «واردات»

نسخه پیچیده شده برای جامعه روستایی ایران از آن سوی مرزها آمده بود و آن قدر سریع تنظیمش کرده بودند که کارشناسان خارجی طراح برنامه پنج‌ساله ۱۳۴۱ تا ۱۳۴۶، در طرح‌های خود اصلاً به آن اشاره نکردند! رویکرد اجرائی اصلاحات ارضی، مبتنی بر خرید زمین‌های روستا از خان و واگذاری آن به دهقانان بود. طراحان اصلاحات ارضی، بدون در نظر گرفتن جنس، موقعیت جغرافیایی و حاصلخیزی زمین، برای هر دهقان، مقدار معین و مساوی از ارضی را در نظر گرفته بودند و این مقدار در شمال یا جنوب و کویر یا حاشیه دریا، تفاوتی نمی‌کرد. مجریان طرح هنگامی به این نقص فاحش پی بردند که دیگر اثری از کشاورز و فعالیت‌های کشاورزی در نواحی کم‌بهره باقی نمانده بود. افزون بر این، روستاییان در حالی صاحب زمین می‌شدند که عملاً از تجهیزات کشاورزی بهره‌ای نداشتند و بذر مورد نیاز هم در اختیار آن‌ها نبود و تأسیس تعاونی‌های روستایی هم نتوانست باری از دوش قاطبه روستائینان ایران بردارد.

جواد نوائیان رودسری
info@khorasannews.com

در ک این موضوع که چرا اقتصاد ایران در دهه ۵۰ خورشیدی با وجود درآمدهای سرشار نفتی که روند رو به صعود آن، از نیمه نخست دهه ۱۳۴۰ آغاز شده بود، سیر قهقریایی پیمود و با وجود امکان رشد، مسیر زوال را طی کرد، چندان دشوار نیست. بسیاری از تحلیل‌گران معتقدند که شاه با اتخاذ سیاستی شبه‌مدرنیستی، مسیر سیل درآمدهای نفتی را به سوی شور زار برگرداند و با نادیده گرفتن پایه‌های اقتصاد بومی ایران، آسیمی سهمگین به بنیان آن وارد کرد. تاپیش از رشد سرسام‌آور قیمت نفت، زمین و تولیدات زراعی و دامی، بخش مهمی از تولید ناخالص ملی را تشکیل می‌داد. ایرانیان برای برآورده کردن نیازهای خود، به تولیدات داخلی وابسته بودند. محصولات راهبردی کشاورزی، مانند گندم، به اندازه کافی در کشور تولید می‌شد و نظام سنتی تولید و عرضه، با وجود تمام معایب آشکار و پنهان خود و نیاز مبرم آن به تحول و بازسازی کارشناسانه، جوابگوی نیاز داخلی بود و کشور را از واردات، تاحد زیادی، بی‌نیاز می‌کرد. اما در کمتر از یک دهه، وضع دچار تغییرات اساسی شد؛ تولید داخلی محصولات راهبردی نه تنها تکافوی نیاز کشور را نمی‌کرد، بلکه آمارها نشان می‌داد که سال به سال از میزان آن کاسته می‌شد. در حالی که بازار داخلی ملو از اجناس و محصولات وارداتی بود، تولید کنندگان داخلی شاهد فروپاشی بنیان اقتصادی خود بودند و در منجلاب بدهی‌های بانکی دست و پا می‌زدند. نتیجه این رویه، رها کردن تولید و روی آوردن به واردات بود؛ اتفاقی که باید از آن به‌فروند آمدن تیشه بر ریشه حیات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ایران تعبیر کرد.

اصلاحاتی که نتیجه عکس داد

اصلاحاتی که شاه مدعی اجرای آن‌ها بود، از اوایل دهه ۱۳۴۰ آغاز شد. محمد رضا پهلوی به این اقدام خود، عنوان «انقلاب سفید» داده بود. او ادعا می‌کرد که با اجرای اصول مد نظرش که ابتدا به شش مورد خلاصه می‌شد، اما بعدها به بیش از ۲۰ مورد افزایش پیدا کرد، در ایران تحولی بنیادین به وجود خواهد آورد؛ البته تحول ایجاد شد، ولی نه آن تحولی که محمد رضا پهلوی وعده داده بود. اصلاحات ارضی، به عنوان نقطه ثقل تغییرات مد نظر پهلوی، هرگز نتوانست به نتیجه تبلیغی خود برسد. تردیدی نیست که

۶۶

در دهه ۱۳۵۰ و به‌ویژه در دوران نخست‌وزیری امیرعباس هویدا، واردات کشور رو به افزایش نهاد و به مرز انفجار رسید. به عنوان نمونه، آمارهای بانک مرکزی ایران نشان می‌دهد که در سر آغاز دهه ۱۳۵۰، ایران در واردات غلات، افزایشی ۱۷ برابری را تجربه کرد و حجم واردات این محصول، از شش میلیون دلار در سال ۱۳۴۹ به ۱۰۴ میلیون دلار در سال ۱۳۵۰ رسید. موضوع اصلی این بود که رژیم، هر جا کم می‌آورد، دلارهای نفتی را به خدمت می‌گرفت. ورود محصولات لوکس و رنگارنگ از همین دوره افزایش یافت؛ سرریز دلارهایی را که خرج خرید سلاح می‌شد، به عرصه واردات می‌ریختند

گزارش تاریخی

اذعان رئیس «سیا»
به ناآگاهی از ماهیت انقلاب

استنفیلد ترنر، رئیس اسبق سیا، تأکید می‌کند که عدم امکان پیش‌بینی سقوط شاه برای سیا یک ناکامی و شکست بود. وی می‌گوید:

سیا حدس نمی‌زد که همه ناراضیان ایران، رهبری آیت‌الله خمینی را بپذیرند و تمام عناصر وفادار به شاه، از دور وی پراکنده شوند و شاه قادر به کنترل آنان نباشد. به گزارش پایگاه مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، وی تصریح می‌کند: خود شاه هم با همه وسایلی که در اختیار داشت، به عمق جنبشی که در جریان بود، تا واپسین لحظات، بی‌نبرد.

ارزیابی ناصواب از قدرت شاه

ترنر تأکید دارد: در ارزیابی قدرت شاه در مورد کنترل مخالفان، اشتباه کرده بودیم و تصور می‌کردیم که او بتواند از عهده این کار بآید. وی درباره این موضوع که سیا باید در گروه مخالفان شاه نفوذ می‌کرد و به تنفر و انزجار عمیق مردم از شاه و خاندان او پی می‌برد، می‌گوید: در آن تاریخ، گروهی وجود نداشت که ما در آن نفوذ کنیم، یک قیام عمومی بود و همه مردم زیر پرچم اسلام رئیس سازمان سیا بود که انقلاب اسلامی به پیروزی رسید و سیا، به دلیل پیش‌بینی نکردن در ست انقلاب و قیام مردم ایران علیه رژیم طاووت، مورد انتقادهای شدیدی قرار گرفت.

بیراهه رفتن جاسوس‌های سیا

با این که به اذعان ترنر، جاسوس‌های سیا در آن برهه و از مدت‌ها پیش از آن، در ایران حضور داشتند، ولی این نفوذی‌ها و جاسوس‌ها، نتوانستند به خوبی وظایف خود را انجام دهند.

ابراز خوش‌بینی غیرواقع‌بینانه

سفارت آمریکا در تهران، در اولین روز خرداد ۱۳۵۷، در گزارشی که به وزارت خارجه این کشور ارسال کرد، با ابراز رضایت و خوش‌بینی نسبت به آرامش نسبی که در چند روز گذشته در کشور حکم فرما بوده، این مسئله را بررسی کرده و نوشته است: «با وجود وقایع گاه و بی‌گاه این جا و آن جا، یک آرامش نسبی جایگزین آشفتگی‌های اخیر در جبهه مخالفان شاه شده است؛ در حالی که در طول چند ماه گذشته، تقریباً هر روز یک واقعه یا بیشتر، اتفاق می‌افتاد؛ شمار این وقایع؛ به تازگی به ۴۱۳ واقعه در هفته کاهش یافته است.» این سند لانه جاسوسی نشان می‌دهد که آمریکا در تحلیل وقایع ایران، دچار خوش‌بینی مغرطی شده بود. در یک کلام، می‌توان گفت آمریکا همواره در تحلیل مسائل ایران دچار اشتباه در محاسبه بوده، هر چند هرگز از این اشتباهات درس نگرفته است.

خراسان

صفحه آرایی

واحد صفحه‌آرایی روزنامه خراسان
سفارش می‌پذیرد

روزنامه مجله ویژه نامه کتاب اینفوگرافیک گرید لوگو

۰۵۱۳۷۰۰۹۳۹۰
layout@khorasannews.com

۶۶

رژیم به تولید کنندگان داخلی فهمانده بود که جایی برای تکاپوهای اقتصادی مبتنی بر تولید و وجود ندارد و آن‌ها فقط باید شانس خود را در عرصه دلالی و واردات بیاز مایند و این، یعنی فرود آمدن آوار واردات بر سر تولیدات داخلی کشور. نتیجه مستقیم این رویکرد، ناتوانی ایران در تولید محصولات اولیه مورد نیاز خود بود.

هنگامی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی، آغاز جنگ تحمیلی و در پی آن شروع تحریم‌های اقتصادی، مردم ایران حتی برای تهیه و تولید سیم خاردار، برنج، پنیر، کره و دیگر اقلام ضروری خودشان به مشکل برخوردند، معلوم شد که سیاست‌های اقتصادی رژیم شاه، پس از افزایش قیمت نفت، چه بلایی بر سر ساختارهای صنعتی و کشاورزی ایران آورده است

واردات بیاز مایند. کسانی که توانایی مالی و آگاهی لازم را در این زمینه داشتند، وارده عرصه مورد توجه رژیم شدند و این، یعنی فرود آمدن آوار واردات بر سر تولیدات داخلی کشور. نتیجه مستقیم این رویکرد، ناتوانی ایران در تولید محصولات مورد نیاز خود بود؛ مسئولان رژیم معتقد بودند چیزی را که می‌شود با پول نفت خرید، چرا باید بسازیم؟! هنگامی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی، آغاز جنگ تحمیلی و در پی آن شروع تحریم‌های اقتصادی، مردم ایران حتی برای تهیه و تولید سیم خاردار، برنج، پنیر، کره و دیگر اقلام ضروری خودشان دچار مشکل شدند، معلوم شد که سیاست‌های اقتصادی رژیم شاه، پس از افزایش قیمت نفت، چه بلایی بر سر ساختارهای صنعتی و کشاورزی ایران آورده است.

مصیبت تغییر ذائقه

اما از همه این‌ها بدتر، تغییر ذائقه و سبک زندگی مردم بود. روستاییانی که به شهرها مهاجرت کرده بودند، زندگی در شرایط ناگوار شهری را بر تلاش در روستاها ترجیح می‌دادند؛ در واقع رویکرد اقتصادی رژیم شاه، ارزش‌هایی مانند کار و تلاش برای خودکفایی را به شدت کمرنگ کرده بود. تولید کنندگان داخلی برای راعب کردن مردم به خرید اجناسشان با مشکلات عدیده روبه‌رو شدند؛ بدهی بود که به دلیل کم‌تجربگی تولید کننده داخلی، محصول تولید شده توسط او، تا مدت‌ها قدرت رقابت با نوع خارجی را نداشت و تغییر ذائقه و سبک زندگی مردم، آستانه تحمل آن‌ها را برای ارتقای کیفیت محصولات داخلی به شدت پایین آورد. در چنین شرایطی، به کار انداختن دوباره چرخه تولید و تزریق خودباوری به تولید کننده و تشویق مصرف‌کننده به خرید کالای داخلی برای تقویت تولید ملی، کاری سخت و دشوار بود و معضلات فراوانی را برای دولت‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی به وجود آورد.

منابع:

اقتصاد سیاسی ایران؛ محمدعلی همایون کاتوزیان؛ ترجمه محمد رضا نفیسی و کامبیز عزیزی؛ نشر مرکز؛ ۱۳۷۳
تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران؛ سید علیرضا قنذی؛ نشر سمت؛ ۱۳۹۱

آمارهای موجود در پایگاه داده‌های بانک مرکزی: WWW.CBI.IR

منبع: درگاه داده‌ها و آمار بانک مرکزی

تحلیل تاریخی

چرا انقلاب اسلامی
«مردمی‌ترین» انقلاب جهان است؟

انقلاب اسلامی ایران از زوایای مختلف، قابلیت بررسی دارد؛ کمتر انقلابی را در دنیا می‌توان یافت که ویژگی‌های منحصر به‌فرد انقلاب ایران را داشته باشد؛ ایدئولوژی، رهبری و حضور مردم، به عنوان مثلث تثوریک انقلاب‌ها نیز، در انقلاب ایران، مصادیق بارز و متفاوتی دارد.

دیدگاه حامد الگار

به گزارش پایگاه مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، به اعتقاد حامد الگار که درباره انقلاب اسلامی ایران آثار و مقالات متعددی را به رشته تحریر درآورده است، «یکی از ممیزات انقلاب اسلامی ایران، شرکت وسیع توده‌های مردم [در آن] بود. در انقلاب‌های فرانسه، روسیه و چین، انقلاب همیشه با جنگ داخلی همراه می‌شد، اما تمامی اقشار جامعه، پای کار انقلاب نمی‌آمدند.»

حضور یکپارچه نیروهای مردمی

نکته تمایزبخش دیگری که انقلاب ایران را به عنوان یکی از بزرگ‌ترین انقلاب‌های مردمی دنیا برجسته می‌کند، این است که پیروزی و استقرار انقلاب در نقاط دیگر دنیا، مبتنی بر خلأ قدرت سیاسی است و در واقع، انسجام و یکپارچگی نیروهای مردمی، تأثیر چندان‌ی در برتری انقلاب ندارد و صرفاً خلأ قدرت، زمینه‌ساز انقلاب می‌شود؛ حال آن‌که در انقلاب ایران، کاملاً عکس این مسئله مصداق دارد و حضور پر شور و یکپارچه نیروهای مردمی، زمینه‌ساز پیروزی و استقرار و نهادینه شدن انقلاب اسلامی شد. نکته دیگر این که انقلاب ایران، با یک روند مسلحانه مستقر نشد؛ تجربه سیاسی در دیگر نقاط دنیا، مشحون از انقلاب‌ها و کودتا‌های بدخیم یا مسلحانه است و در این بین، می‌توان به انقلاب‌هایی مانند انقلاب کوبا اشاره کرد که حکومت جدید، با به کارگیری اسلحه و قیام مسلحانه مستقر شد؛ اما در مورد انقلاب ایران مسئله به نحوه دیگری بود. بررسی تحقیقی و تبیین سیره سیاسی امام خمینی (ره) نیز، این موضوع را ثابت می‌کند که امام (ره)، به هیچ وجه، مسیر انقلاب را منطق یا مشی مسلحانه نمی‌دانست و از این رو، گروه‌های مبارز، نتوانستند اجازه مبارزه مسلحانه با رژیم پهلوی را از ایشان بگیرند.

آگاهی توده‌های مردم

نکته جالب این است که امام (ره)، «آگاهی» را بدیل مناسبی برای توده‌های مردم، در مقابل مبارزه مسلحانه می‌دانست و با قیام مسلحانه مخالفت می‌کرد. مؤلفه دیگری که می‌توان برای انقلاب اسلامی ایران برشمرد، فراگیر بودن آن است؛ به این معنا که موج انقلاب ایران، با نظر شهرها و مراکز محدود باقی نماند. از نظر مؤلفه رهبری نیز، انقلاب ایران با دیگر انقلاب‌های دنیا فرق دارد. به این معنا که طبقه حامی و پیرو رهبر انقلاب، بسیار گسترده‌تر از دیگر انقلاب‌های دنیاست.

۳۷۰۱۰
پذیرش تلفنی آگهی، بایک رایگان

پذیرش غیر حضوری آگهی‌های
تیریک، تیر و تشکر
پذیرش تلفنی:
۳۷۰۰ ۹۹۹۹
پذیرش تلگرامی:
۰۹۱۵۴۷۱۱۳۰۰

آگهی فراخوان مناقصه عمومی شماره ۹۷/۱۱۰
(دو مرحله‌ای)
نوبت اول
شرکت توزیع نیروی برق استان خراسان رضوی
این شرکت در نظر دارد نسبت به خرید کابل آلومینیوم ۲۵+۲۵×۴ خودنگهدار مورد نیاز خود، از محل منابع داخلی، از طریق مناقصه عمومی اقدام نماید. لذا از تمامی تولید و تامین کنندگان دارای صلاحیت دعوت می‌شود جهت دریافت، تکمیل و تحویل اسناد مناقصه به شرح درج شده در سایت شرکت به آدرس اینترنتی www.kedc.ir و یا سایت توانیر به آدرس اینترنتی www.tavanir.org.ir اقدام فرمایند.
دفتر روابط عمومی شرکت توزیع نیروی برق استان خراسان رضوی

فروشنده حرفه‌ای می‌تواند با
مشاهده ظاهر، پوشش و محل کسب و کار زندگی مشتری نکات زیادی را پیدا کند

اساتید محترم و گرامی
جناب آقای دکتر سلطانی
و جناب آقای دکتر شجاعی
رحمت زاید الوصف و غیر قابل جبران آن را ارج می‌نهم.
امیدوارم در سایه لطف خداوند همواره سلامت و پیروز باشید
مریم کاخی
۰۹۷۱۶۲۶۹۷

استاد ارجمند جناب
آقای دکتر علیرضا محمودی قرائی
خداوند بزرگ را شاکرم که در سایه لطفش و به کمک دستان هنرمند شما بار دیگر سلامتی خود را بازیافتم. رحمت بی‌شائبه شما را ارج می‌نهم.
مریم کاخی
۰۹۷۱۶۲۶۹۷